

Јереј Миладин Митровић
свештеник Епархије бањалучке

ЦРКВЕНО ПРАВО КАО ЗАСЕБНА НАУЧНА ДИСЦИПЛИНА

РЕЗИМЕ

Појава и развој црквенога права као науке био је условљен великим бројем унутрашних и спољашњих фактора који су проистихали из живота саме Цркве. Са једне стране жеља да се црквено-правно законодавство систематски изложи, а са друге, потреба која се рађала у узајамном односу Цркве и државе, да црквено право сачува своју самобитност и оригиналност, стварала је ову научну дисциплину. Природа Цркве као видљиве институције, определијелила је правце и циљеве самога црквенога права.

Терминолошко схватање појмова „црквено“ и „канонско“ право открива нам унутрашњи садржај и карактер ове правне науке. Правила и норме које регулишу како живот цркве и њених чланова, тако и однос Цркве према другим друштвеним институцијама, добиле су своју научну интерпретацију и објашњење у науци познатој под именом црквено право.

Као правни систем, који по својој древности заузима друго мјесто одмах после римскога права, црквено право је одиграло кључну улогу у процесу стварања цјелокупнога правнога система. Због тога и научна достигнућа у области канонскога права представљају велику важност и указују на потребу за активнијим изучавањем црквено-правних извора, од чега зависи и успјешност у изучавању правних дисциплина уопште.

Кључне ријечи: црквено право, црквено правно законодавство, канонско право, Васељенски сабор, правни систем, црква, држава, грађанско право.

ЦРКВЕНО ПРАВО КАО ЗАСЕБНА НАУЧНА ДИСЦИПЛИНА

Последње деценије прошлога вијека несумњиво су биле окарактерисане активним изучавањем црквеног права. Научна открића нових црквено-правних споменика поново су скренула пажњу на важност и

значај црквенога права, те вратила овој научној дисциплини првобитно достојанство и централно мјесто у кругу сродних правних наука. Многобројна литература како страна, тако и домаћа, посвећена црквеном праву, свједочи нам о томе да је црквено-правно законодавство од самога почетка свога постојања било предмет широкога научнога изучавања. Улазећи својим коријенима далеко у прошлост, у прве вијекове хришћанске ере, па све до данас, црквено право је чинило неизоставан дио цјелокупног правног система, чувајући у исто вријеме свој самобитни ауторитет и карактер. Рећи нешто ново о црквеном праву као самосталној научној дисциплини, осим онога што је већ речено, заиста изгледа немогуће, узимајући у обзир научна достигнућа претходника. Због тога се и главни циљ овога чланка огледа у жељи да се широком кругу читалаца, посебно оних који пројављују интерес к научном изучавању области правних наука, скрене пажња на неприкосновену важност коју посједује црквено право у процесу изучавања цјелокупног правног наслеђа.

I. Појам црквеног права

Систематско излагање правних норми са којима се опредјељује и регламентира цјелокупни живот Цркве, јавља се предметом науке која се назива црквено право. Иако етимолошко значење ове ријечи проишлагом из појма Црква, црквено право се не бави изучавањем природе Цркве, него прије свега закона и норми по којима се она развија и живи. Осим назива црквено право, ова научна дисциплина позната је још под термином канонско право, јер се предметом црквенога права као науке јављају канони, то јесте неизмјенљива дисциплинарна правила Цркве створена у временском периоду од III до IX вијека, таква као што су апостолска, саборна и светоотачка правила¹.

Да би се јасније определијелила област црквенога права као науке, неопходно је прије свега појаснити значење самога појма црквенога права, то јесте предмета којим се ова наука бави, те одредити његову природу и основне карактеристике:

---

¹ Грчка ријеч *κανων* долази од јеврејске ријечи „Кане“ и првобитно је означавала зидарску мјеру дужине 6.5 лаката. Одатле је добила широку примјену, те је у преносном значењу добила смисао мјерила, правила, норме. Ријеч канон данас као *terminus technicus* означава ауторитативну одлуку донесену од стране надлежног црквено-законодавног органа. У црквеном праву канонима се називају правила црквених сабора од III до IX вијека.

1. Црквено право је суштински и искључиво повезано само са животом Цркве као друштвенога организма. Пошто је природа Цркве двојака, то сама Црква као божанска установа не подлијеже никаквоме праву и овоземаљским законима – сагласно учењу Светога Писма које говори да је „Црква царство које није од овога свијета“ (Јн. 18.36). Са друге стране, она се у исто вријеме сматра и правним лицем, јер као видљива институција, то јесте друштво људи сједињених Православном вјером, садржи скуп норми које регулишу њену организацију.
2. По својој унутрашњој структури и природи, црквено право представља нормативно-регулативну систему. Оно регулише унутрашње и дио спољашњих односа Цркве, који проистичу из институцијалног аспекта њенога бића.
3. Специфика црквенога права условљена је сакралном природом Цркве и састоји се, прије свега, у томе да његово главно предназначење доприноси испуњењу сотириолошке функције Цркве. Управо из овога схватања произилазе озбиљне разлике у задацима и циљевима црквеног и грађанскога права и начинима на који се ти задаци рјешавају.
4. За разлику од грађанскога права, у Црквеном праву као нормативно-регулативном систему, велику улогу и значај заузимају морална начела, која проистичу из саме природе Цркве. Однос права и морала карактерише природу црквеног права и његове посебности у односу на свјетовно. Право по своје преимућству носи друштвени карактер, у то вријеме док морал, који такође није лишен друштвенога садржаја, носи ипак у основи лични карактер. Сагласно древној аксиоми, право постоји свугдје гдје постоји друштво, „ubi societas, ibi us est“. Главна разлика између права и морала састоји се у томе што у његову компетенцију улазе у већини случајема спољашња дејства – поступци људи, а не њихови унутрашњи мотиви.

Поред свега више реченог, кључно питање које се намеће у процесу упознавања са црквеним правом као научном дисциплином јесте узајамни однос између Цркве и права, односно да ли постоје основе за распрострањење правних елемената (његовог друштвено-институцијалног карактера), на право Цркве, тачније - да ли су прихватљиве правне категорије и са животом Цркве? Другим ријечима речено, то је питање које се тиче правног карактера самог канонскога права. Под утицајем антиномистичких идеја, одређени круг канониста тврдио је да

између схватања права и хришћанске Цркве постоји унутрашње противурјечје, да се право и Црква не могу довести ни у какву везу, те да је сам појам „црквено право“ nonsense. Не упуштајући се у дубљу анализу овога веома интересантнога питања, неопходнога ради потпуније схватања природе црквенога права, можемо рећи да без обзира на све скептичке теорије и односе према вриједности црквенога права, већина правника и научника сматра да је однос права и Цркве потпуно реалан и прихватљив. Иако се морални хришћански закон, основан на љубави, јавља несумњиво важнијим елементом у Цркви него право, које се темељи на праведности, ипак је правни елемент неодвојив од црквенога организма. Узајамни односи међу члановима црквенога тијела регулишу се не само унутрашњим људским мотивима и моралним заповијестима, него и општеобавезним нормама, чије нарушење вуче за собом одрђене санкције посебнога карактера, које се разликују од санкција предумотрених државом. Из свега можемо извести закључак да је црквено законодавство производ друштвенога живота Цркве као видљиве институције, те да се оно јавља предметом науке која се зове црквено, односно канонско право. Све норме и правила, које регулишу како унутрашњи живот Цркве у њеном друштвено-институцијалном аспекту, тако и њен однос са другим друштвеним институцијама, религиозног или политичкога карактера, представљају црквено право.

Имајући у виду ова сновна начела која карактеришу црквено право, нама се даје могућност остати у границама задате теме и успјешно определијелити структуру и функцију ове научне дисциплине, њен задатак и циљ, те главне појединости које је издвајају из круга сродних правних научних праваца.

II. Схватање термина „црквенога“ и „канонскога“ права

Појава и развој црквенога права као самосталне научне дисциплине, његово широко и комплексно изучавање, кретало се на Западу и Истоку у два различита правца. Таква ситуација била је условљена прије свега великим бројем историјских и политичких догађаја који су током многовијековне традиције пратили успоне и падове Римске империје, односно Византијске империје.

У западној правној литератури на црквено и канонско право гледало се као на двије различите дисциплине. Под канонским правом подразумевала се наука која је изучавала каноне древне Цркве и пап-

ске декрете, који су ушли како у „Корпус канонскога права“ (*Corpus juris canonici*) – који се сложио негдје крајем средњевјековља, тако и у „Кодекс савременог права“. По своме садржају правне норме „Корпуса“ тичу се не само црквених, него и грађанских правних односа, који су у средњем вијеку улазили у јурисдикцију Цркве. На тај начин, канонско право говорећи научним језиком западнога права јесте црквено право по поријеклу, али не искључиво и црквено по предмету регламентирања. Са друге стране, под црквеним правом се разумије наука у којој као предмет истраживања јављају правни акти који регулишу црквени живот, независно од њиховога поријекла - било да су то древни или нови канони, правила мјесних црквених институција или закони који су издати од стране грађанских власти.

Другим ријечима речено, канонско право (*jus canonicum*) јесте право које је произашло из окриља Цркве у периоду Васељенских Сабора (IV-VIII вијека) на Истоку и до краја средњевјековља на Западу, независно од тога тиче ли се оно црквених или грађанских питања. Са друге стране, црквено право (*jus ecclesiasticum*) јесте право које се тиче Цркве независно од законодавства. По ријечима њемачкога научника Рихтера, однос ове двије правне дисциплине може се сликовито представити примјером два круга који се међусобно пресецају².

По мишљењу рускога канонисте Н. С. Суворова, оваква подјела права је потпуно прихватљива и за Православну Цркву. У својим погледима он се позивао на ту околност што се црквени односи како у аутокефалним Православни Црквама, тако и на Западу само дјелимично одређују канонским правом, а највећим дијелом се регулишу нормама које су каснијег поријекла, како црквенога тако и грађанскога³.

Међутим, његови ставови не само да нису били прихваћени, него су као потпуно неприхватљиви за Источну Цркву били строго критиковани од стране већине православних канониста. Без обзира на то што законодавни материјал каснијега поријекла, по својој обимности превазилази правила и норме одређене канонима, за Православну Цркву канонско право никада се није доживљавало само као дио цјелокупних црквено-правних аката. У Православној Цркви канони не само да образују, него и чине основу и суштину црквенога права, те су због тога за црквено законодавство каснијег поријекла били

² Цит. Павлов А. С. Курс церковного права. Св. Троице-Сергиева Лавра, 1902. С. 14.

³ Суворов Н. Учебник церковного права. Изд. 5-е. Москва, 1913. С. 6.

неприкосновени ауторитет и критеријум. Из свега реченог можемо закључити да је назив Црквено право, бар што се тиче Православне Цркве, шири и потпунији, јер поред канонскога права обухвата и остало право Цркве⁴.

Такав став према црквеном праву на Истоку био је оправдан из више разлога. Као прво, латински „*Corpus juris canonici*“ садржи правне норме којима се регулишу и грађански односи. Са друге стране, сви канони Православне Цркве по своме садржају припадају искључиво црквеној сфери, осим ако се морални живот човјека, његов породични и брачни однос сматрају дијеловима који немају своју директну везу са Црквом. Пошто је Црква на Истоку увијек улазила у област грађанскога права, то она није никада давала принципијални значај својој законодавној дјелатности у тој области. Због тога су православни канонисти увијек поистовјећивали канонско и црквено право, тачније речено никада га нису ни раздвајали, него су у њему увијек видјели јединствену и нераздвојиву цјелину⁵.

III. Мјесто црквенога права у савременом правном систему

Широко и комплексно изучавање црквенога права као научне дисциплине суштински се раскрива у разматрању и истраживању узајамнога однос између Цркве и државе, односно између црквенога и грађанскога права.

Већина научника је склона прихватању чињенице да црквеном праву данас заслужно припада одређено мјесто у систему права. Међутим, када је ријеч о тачнијем и прецизнијем одређивању тога мјеста, њихова гледишта и схватања почињу не само да се разилазе, него су чак шта више и контрадикторна. У древном Риму је постојала подјела права на двије гране: *jus publicum* (јавно или опште) и *jus privatum* (приватно или посебно право). Таква подјела нашла је себи основу у зборнику „Дигести“ императора Јустинијана у коме се говори: „Изучавање права подијељено је на два дијела: јавно и приватно. Јавно право, које се односи према положају римске државе; приватно, које се односи према користи појединаца.“⁶

⁴ Бранко А. Цисарж. Црквено Право I (општи део и организација Цркве). Београд, 1970. С. 9. Павлов А. С. Цитирано дјело. С. 8.

⁵ Дигести Јустинијана. Москва, 1984. С. 23.

⁶ Дигести. С. 23.

Позивајући се на ову древну класичну подјелу, многи правници и канонисти или покушавају да присаједине црквено право једном од ових наведених института, или само црквено право раздјељују на два дијела: црквено јавно и црквено приватно право. У Риму се религија потпуно поистовјећивала са државним интересима, због чега се и *jus sacrum* (свештено право) у „Дигести“ као последица тога разматрало као дио јавног, државног права: „Јавно право укључује у себе светиње (*sacra*), служење жречева, положај магистрата.“⁷

Овакву класификацију права прихватио је и један одређен круг хришћанских канониста, не само западних, него и руских. Професор Н. С. Суворов је писао: „У црквеном праву се не осјећа потреба за разликовањем јавног и приватног права, зато што цијело црквено право носи јавни карактер.“⁸ Међутим, његову позицију сматрали су неприхватљивом двојица великих и славних канониста, епископ Никодим Милаш и професор А. С. Павлов.

Процес поистовјећавања или тачније речено сједињења црквеног права са државним законодавством које се активно дешавало у константинопољском периоду, представља само по себи историјски феномен, чији почетак није повезан са рађањем Цркве. Најважније је то, што се у томе процесу сједињења, у византијским „Номоканонима“ увијек могу одвојити канони од закона. Пошто Црква није државна творевина, онда је и хришћанска вјера намјењена свима, без обзира на државну или националну припадност. Због тога, универзално црквено законодавство не може бити дио државног законодавства, које је увијек територијално ограничено.

Црква је имала своја правила, и свој потпуно разрађен систем закона још тада када Римска држава не само да јој није признавала статут јавне корпорације, него је и директно прогонила као недозвољену асоцијацију (*collegiums illicitum*). Свакако да држава може давати црквеним правилима статут државних закона, обавезних за грађане, као што се то десило послје Миланског едикта 313. године. Међутим, за чланове Цркве та правила су обавезна и без државног указа, захваљујући неприкосновеноме црквеноме ауторитету. На тај начин, право, које опредјељује унутарцрквене односе, својим поријеклом није обавезно држави и не јавља се као дио државног, јавног-општег права.

⁷ Суворов Н. Цитирано дјело. С. 5.

⁸ Коркунов Н. М. Лекции по общей теории права. Санкт-Петербург, 1908. С. 109.

Да бисмо имали јаснију слику о односу Цркве и државе, то јесте између црквенога и грађанскога права, неопходно је имати у виду принципијалну разлику између унутрашњег и спољашњег црквенога права. Спољашње право, безусловно, улази у сферу државнога права, јер оно садржи правне норме којима се регулише однос Цркве као једнога друштвенога савеза са другим друштвеним институцијама, прије свега са државом. У тој сфери Помјестна Црква потпуно зависи од воље државне власти, која остварује своја суверена пуномоћја на територији те Цркве. Због тога држава може да разматра Цркву као јавну корпорацију и чак да признаје црквеним правилима статут државних закона. Она може да је признаје само као приватно друштво или да ствара неке друге норме ради њенога постојања. Али унутарцрквено законодавство по самој својој природи у свим тим случајевима остаје савршено самобитно и суверено.

Неки канонисти, углавном католички аутори, подвлачећи независност и самосталност Цркве у односу према државној власти, укључују узајамни однос између државе и Цркве у области међународнога права. Таква схватања, у којима се скрива негативна представа о Цркви као о својеобразном државном институту, у самоме коријену јављају се неприхватљивим за Православни Исток. Православље доживљава Цркву као заједницу створену Богом, која у својој мисији сљедује циљеве супротне државним, и ради тога не посједује никакве основе за закључивање конкордата и договора са државом, који се тичу међународних односа. Гипкији карактер имају ти системи класификације права у којима се црквено право, упоредо са државним и међународним, укључује у јавно право као његов посебни дио.

Нема озбиљних основа односити црквено право и према области приватнога права. Главни аргумент који иде у корист таквој тачки гледишта се огледа у чињеници да је религија дјело савјести, а не државне обавезе. Тачно је то да се са хришћанске тачке гледишта не допушта приморавање према религиозној вјери. Али из свега тога не слиједи да Црква носи приватни карактер. Црква, наравно, представља по себи приватно друштво у односу према држави, која не признаје за тим друштвом статут публичне корпорације. Црква је приватно друштво и у односу према тим лицима која јој не припадају. Али за своје чланове, а то је најважније, Црква уопште није приватно друштво, него организам, који посједује одређену универзалност.

На основу свега више реченог, ми имамо основа одбацити концепцију тих правника, који у зависности од тода, да ли је одвојена или не

одвојена Црква од државе, разматрају њено право као јавно у првом случају или као приватно у другом. Правни историчар Марецол у својој дјелу „Институција римскога права“ (1875) писао је следеће: „Сваки човјек по својим вјеровањима улази у састав ове или оне религиозне заједнице. Унутар ових заједница појављују се мање или више својеобразни религиозни односи. Ови односи поистовјећују се са свим другим односима у држави, управо тамо, гдје постоји национална религија. Тако је код римљана *jus sacrum* поистовјећен са *jus romanum publicum*. Тамо гдје нема поистовјећивања интереса државе са интересима Цркве, као што је случај у савременим земљама, односи вјерника према религиозној заједници, Цркви, образују посебно право – црквено.“⁹ На тај начин унутрашње црквено право не припада ни општем ни посебном праву!

У прилог овој схватању иде и чињеница која говори да ни највећи успјеси правне систематике не могу да поколебају средњевјековну класификацију права – његову подјелу на грађанско и црквено. Зато је Г. Пухта потпуно у праву када указује на то да су Римљани доживљавали свештено право (*jus sacrum*) само као дио општег или јавног права (*jus publicum*), јер је то потпуно одговарало карактеру њихове религије. Због тога, сматра он, „можемо тврдити да право хришћанске Цркве представља трећу грану права упоредо са посебним и општим правом“¹⁰. Таквога виђења био је и један од најугледнијих правника XIX вијека, њемачки теоретичар Фредерик Савињи¹¹.

Само црквено право канонисти у зависности од његовога извора раздјељују на Божанско (*divinium*), неки научници називају га још природним (*naturale*), које је основано на јасно израженој Божанственој вољи, и позитивно (*positivum*) или црквено право у ужем схватању ријечи, основано на тачно установљеним законодавним актима саме Цркве.

У зависности од тога да ли ријеч иде о праву, које регулише унутрашњи живот Цркве или њен однос са другим друштвеним и политичким субјектима - прије свега са државом, црквено право се дијели на унутрашње (*internum*) и спољашње (*externum*).

Црквено право дијели се још и на писано (*scriptum*), које подразумева стварање одређених закона, који су били утврђени и писмено

⁹ Puchta G. F. *Cursus der Institutionen*. Bd. 1. Leipzig, 1856. С. 75.

¹⁰ Savigny F. C. *System des heutigen römischen Rechts*. Bd. 1. Berlin, 1890. С. 28.

¹¹ Протопр. Н. Афанасьев. *Вступление в Церковь*. Москва, 1993. С. 3.

изложени од стране компетентне законодавне власти, и обично, или неписано право (*nonscriptum*), ако се оно сачувало у Цркви путем предања или обичаја.

IV. Историја изучавања црквенога права

Појављивање црквених правила везује се за прве вијекове хришћанске ере. Богата хришћанска литература, представљена у дјелима апостола и њихових ученика (I-II в.), доноси нам цијели низ правила којима се регулише живот младе Цркве. На тај начин већ од самога почетка, па кроз цијелу многовијековну историју постојања Цркве, правила и норме постају неодвојиви дио њенога организма.

У древности право се изучавало у вишим школама енциклопедијскога карактера: Атине, Александрији, Антиохији, Бејруту, Риму и касније у Константинопољу, на којима су углавном преовлађивали учитељи нехришћанскога опредјељења. Такво стање трајало је све до 534. године када је император Јустинијан својим указом забарнио многобожцима било какву врсту учења, због чега је већина тих института била затворена и престала са радом. Од универзитета остали су активни само они у Риму, Константинопољу и Бејруту до 634. године.

Правници константинопољске школе допринијели су широком и квалитетном развоју црквенога права. Већ на самом почетку владавине Македонске императорске династије, они су учествовали у стварању познатих законодавних зборника, таквих као што су Прохирон, Епанагога и Василики. Веома је важно скренути пажњу на то да иако су се у то вријеме грађанско и канонско право третирали као веома блиске области, ипак то зближавање није брисало границе између канона и закона. Без обзира на то што су канонисти истовремено били веома добри познаваоци и грађанскога права, уска област њихове пажње била је посвећена правилима која су регулисала унутрашњи живот Цркве.

Поистовјеђивање црквених правила са правним нормама десило се на Западу у XII вијеку, у Болоњској школи, гдје се уједно и појавило канонско право као посебна научна дисциплина. Правно схватање црквених правила одавде се постепено стало ширити и на Исток, гдје је нашло себи плодно тло и било предмет активнога изучавања у томе правцу¹².

¹² Преглед научне литературе посвећене изучавању Црквеног права веома добро приказан у књизи нашега савременика канонисте Димше Перића, Црквено Право. Београд. 1999.

Прва специјална правна школа била је отворена у константинопољском манастиру Светога Георгија у XI вијеку. Са овом константинопољском школом повезана су и правна достигнућа великих грчких канониста: Алексеја Аристина, Јована Зонаре, Теодора Валсамона и Димитрија Хомијата.

Изучавање канона у Византији имало је првенствено практични, а не теоретски и научни карактер. У својим активностима правници су углавном обрађали пажњу на систематизацију правила и закона, стварали класификације правних норми са издвојеним рубрикама, испод којих су потписивали различите правне акте. Довољно брзо уз сам текст стали су приписивати простране забиљешке, такозване схолије, у којима су била тумачена и појашњавана спорана и нејасна мјеста. Аристин, Зонара и Валсамон саставили су опширно тумачење на цијели састав канонскога корпуса. Због пада Цариграда за вријеме крсташких похода, правна школа била је преведена у Никеју, а одатле у Ефес. У XIV вијеку у Византији била је састављена чувена „Синтагма“ Матије Властара и „Шестокњижје“ солунског номофилакса Константина Арменопула.

Послије званичнога пада Константинопоља, даљи развој црквенога права могуће је пратити кроз историјско стварање аутокефалних помјесних православних цркава: Грчке, Руске и Српске¹³. Оно што је важно споменути у датом случају је то да из реда српских канониста највећу пажњу заузима епископ далматински Никодим Милаш. Његови „Канони Православне Цркве“ са опширним коментарима и објашњењима представљају велико дјело које и данас задржава своју вриједност и актуалност.

Нема сумње да је свака од помјесних православних цркава, примивши богато правно наслеђе из Византије, продужила даљи развој црквенога права темељећи своје ставове и схватања на неизмјенљивим канонским правилима византијске епохе. Обимна литература које је стварана деценијама свједочи нам да се црквеном праву посвећивала велика пажња, те да је оно било предмет не само површног и историјског прегледа, него широког и комплексног научног изучавања. Научно испитивање црквено-правних извора, генетско излагање садржаја и историје развоја црквенога законодавства, објашњење смисла појединих правила, систематско сређивање норми у зборнике, изучавање узајамних утицаја црквених и

---

¹³ Димшо Перић. Црквено Право. Београд. 1999. С.23.

свјетовних правних норми, и цијели низ других научних питања, допринијело ја стварању црквенога права као стабилне научне дисциплине. Важно је рећи да су на овоме пољу научнога истраживања велику улогу одиграли њемачки и руски канонисти, о чему свједочи многобројна литература посвећена овој дисциплини. Већ од самога почетка третирано као посебна научна дисциплина, црквено право се активно изучава на православним институтима и факултетима као један од веома важних елемената богословског образовања.

V. Задатак и метод науке црквенога права

Без обзира на чињеницу што већина савремених уџбеника задатак црквенога права дијели на општи и посебни¹⁴, ми нећемо погријешити ако кажемо да се главни и основни задатак црквенога права као науке састоји у томе да изгради систем црквенога права. Епископ Никодим Милаш, један од највећих познавалаца и представника црквенога права, говори да се примарни задатак црквенога права састоји у томе „да покаже поријекло и развој ове науке, укаже на дијелове који представљају његову неизмјенљиву основу, да би се посредством правне логике и историјских закона установили критеријуми за расуђивање о томе колико се нешто што постоји у црквеном устројству, гледајући мјесне околности, може измијенити“¹⁵.

На тај начин задатак науке црквенога права укључује у себе: као прво, установљење историјскога процеса формирања дејствујећег црквенога права, истовремено са историјом развоја црквених института; као друго, излагање правних норми, чију основу треба да заузму неапстрактне шеме рационално извођене из априорних принципа, него та норма, та догма права која је идентична са законодавством Древне Цркве – правилима Апостола, сабора и отаца; као треће, излагање савременог и дејствујућег права Помјесних Цркава; и на крају, као четврто, критичка анализа постојећег црквеног устројства, чији критеријуми су са једне стране древни канони, а са друге реалне потребе савременог живота.

Што се тиче методологије ове богословске дисциплине, по ријечима професора Владислава Ципина најбољи метод који омогућава да се оно што јасније и квалитетније изучи је историјско-догматски. По

¹⁴ Никодим епископ Далматинский. Православное церковное право. Санкт-Петербург, 1987. С. 16.

¹⁵

његовом мишљењу „ми увијек треба да се обраћамо изворним начелима сваког црквено-правног института и да затим слиједимо за свим фазама његовог историјскога развоја, при том јасно разликујући све мјесне, националне, политичке утицаје који су остављали свој траг на његов коначни вид“¹⁶. Нема сумње да у таквом генетском процесу право Цркве се отвара пред нама као потпуно живо, такорећи у своје животном расту, са својим посебним карактером. Слиједећи за оваквим процесом ми смо обавезни стално имати у виду везу црквенога права са самом природом Цркве – са догматским основама црквено-правних института¹⁶. Овакав правилно постављен методолошки приступ јасно нам показује шта треба у праву Цркве признати суштинским и неизмјенљивим и шта – случајним и несуштинским, и колико је могуће ићи далеко у црквеном преобразовању не тицајући се суштине Цркве и основа њенога права.

Црквено право несумњиво улази у систему како богословских, тако и правних наука. При томе постоје различити теоретски прилази узајамнога односа између канонскога и грађанскога права. Тако на примјер, док једни сматрају да је канонистика искључиво богословска дисциплина, други је карактеришу као богословску науку, која примјењује правни метод. Међутим, ако је реално оцјењивати, онда је најбоље признати позицију Х. Хајмерла који сматра ову науку истовремено и богословском и правном, јер у своје раду активно искоришћава и богословске и правне методе¹⁷. Као наука црквена, канонско право је органски повезано са системом богословских дисциплина: егзегетиком Светога Писма, еклисиологијом, етичким и пастирским богословљем и литургијом. Са друге стране, као правна дисциплина црквено право улази у систем правних наука, тијесно повезано са римским правом, са обичним правом словенских народа, историјом општег и посебног права. Свакако да је у изучавању црквено-правних извора неопходно искористити помоћне дисциплине: археологију, дипломаатију, текстологију, палеографију.

VI. Закључак

Већ од почетка IV вијека, тачније послје Миланскога едикта 313. године, црквено-правно законодавство било је неприкосновени

¹⁶ Протоиерей Владислав Ципин. Курс церковного права. Сергиев Посад. 2002. С. 36.

¹⁷ Н. Heimerl – Н. Pree. Kirchenrecht-Allgemeine Normen und Eherecht. Wien – N-Y, 1983. С. 20-22.

примјер у процесу формирања различитих правних традиција, идући од римскога права па све до фундаменталних вриједности стварања цивилизованих друштава. Управо због своје древности и устојчивих правних принципа оно је током многовијековне традиције свога постојања носило самобитни ауторитет и важност, те вршило повољан утицај на развој свјетовнога права.

Гледано са историјске тачке гледишта, узајамни односи Цркве и државе, односно црквених и државних норми, што је било осјетљиво нарочито у византијском периоду, створили су атмосферу позитивног и блиског утицаја у процесу формирања свеопштег правнога система. Због тога је потпуно разумљиво што су најстарији правни извори грађанскога и црквенога права у великој мјери повезани, било то директним или индиректним путем. Ове чињенице нас упућују на закључак да квалитетно и потпуно историјско изучавање грађанскога права, а посебно садржаја и карактера кључних правних споменика, без помоћи црквеног права није могуће.

Упоредо са појавом црквених правила и норми правнога карактера, развијала се и научна дисциплина црквеног права. Без обзира на то што је у почетку имало искључиво практични карактер, црквено право је током времена разрадило цјелокупни теоретски систем и ушло у област научних дисциплина. Имајући примарни задатак да створи систем црквенога права, ова наука је такође кроз историју свога плодотворног научнога рада сачувала самобитност и оригиналност црквенога права.

Иако третирано у већини случајева као богословска дисциплина, изучавање црквенога права јавља се веома вриједним и за научне представнике свјетовног (грађанскога) права. Научна достигнућа црквених канониста, у којима је обрађана пажња на цијели спектар различитих питања правнога садржаја, представљају богато наслеђе и доприносе стварању јаснијих и прегледнијих слика у процесу научнога изучавања цјелокупнога правнога система. Да је црквено право, које по својој традицији заузима друго мјесто одмах после римскога права, дуго времена састављало читаву половину правничкога курса, свједочи Сергије Троицки, указујући на појаву титуле *doctor iuris utriusque*, тј. црквенога и грађанскога права¹⁸.

---

¹⁸ С Троицки. Место црквенога права на правном факултету. Гласник СПЦ, бр. 17. Београд, 1933. С. 226.

Rev. Miladin Mitrović
Priest of Banja Luka Parish

CANON LAW AS A DISTINCT SCIENTIFIC DISCIPLINE

SUMMARY

The emergence and development of Canon Law as a science has been caused by numerous internal and external factors arising from the life of the Church itself. On the one hand, they wanted to systematically present the canon law legislation, and, on the other hand, there was need ensued from the mutual interaction between church and state, that the Canon Law should maintain its identity and originality, which both contributed to the establishment of such a scientific discipline. Thus, the nature of the Church as a visible institution determined the directions and goals of the Canon Law itself.

Meaningful understanding of the terms "Ecclesiastic" and "Canonical" Law reveals the inner content and character of this jurisprudence. Accordingly, rules and norms that govern both the life of the church and its members, as well as the position of the Church towards other social institutions, got their scientific interpretation and description, officially known as Canon Law.

Being a legal system, ranked by virtue of its antiquity second after the Roman Law, the Canon Law has played a key role in the creation of the entire legal system. For this reason, all scientific achievements in the field of Canon Law are very important, and they indicate the need for more active research of canonical sources, on which depends the success in studying of legal disciplines in general.

Key words: Ecclesiastical law, Ecclesiastical legislation, Canon law, Ecumenical Council, Legal system, Church, State, Civil law.